

zag de strijdende mannen in dichte rijen vallen, totdat de damp van het kruit mij het aangezicht benam. Toen was het voorbij. En evenals op een cinematographisch beeld, verbleekte en verwaasde het visioen. . . . Ik had „Waterloo” gezien!

Nu eerst begreep ik de vrees, welke velen bevangt, wanneer zij zijn omgeven door de eindeloze verlatenheid dier stille velden. En ik ging heen van het zwijgende landschap, waarover het rusteloze mysterie altoos nog zweeft.

Later op den middag liep ik den straatweg langs tot de „Ferme de la Belle Alliance”, waar Napoleon in den nacht van den 17den op den 18den Juni heeft vertoefd. Het is een schamele hoeve, in den gang der jaren danig verweerd. Den avond van den 18den had er een ontmoeting plaats van Blücher en Wellington. Eenige meters verder, aan den berm van den weg, waar meer dan 40,000 mannen den dood vonden, staat het monument der Franschen, door G rome vervaardigd: een gouden adelaar, die fier zijne vleugelen uitspreidt. In de voorzijde van het voetstuk is gegrift: „Aux derniers combattants de la Grande Arm e” 18 Juin 1815. Deze weinige woorden zijn van een ontzaggelijke tragiek; zij zijn het korte relaas der napoleontische agonie. Want hi r was het, dat het „dernier carr e” der keizerlijke garde zich had aaneengesloten, om den heldhaftigsten dood te sterven, welke de historie ooit heeft vermeld. Hi r was het, dat de vijand een oogenblik ontzet terugdeinsde voor de wanhoopskreet: „La garde meurt, mais elle ne se rend pas”!

Niet ver van deze sombere plek is de ruine van Hougemont. Men heeft den historischen muur — naar men zegt, „van bloed doortrokken” — gedeeltelijk weggebroken, om er een gebouwtje van eigen vinding neer te zetten. Het doel dezer annexe, welke heden het voornaamste aantrekkingspunt van Hougemont vormt, blijkt

echter den bezoeker niet duidelijk. Waarschijnlijk is zij ten gerieve der toeristen opgericht, om deze in de gelegenheid te stellen de witgekalkte muren naar welgevallen met hunne namen te bekladden. Eene hoffelijke voorkomendheid der belgische autoriteiten, welke met vreugde dient te worden begroet.

Ik keerde terug. En ik kwam voorbij de „Haie Sainte”, welke haren naam ontleent aan het kerkje, dat zich eertijds daar bevond en door een haag van bloemen was omgeven. Het gedenkteeken der 900 gesneuvelden Hannoveranen, die de stelling op hardnekkige wijze verdedigden, herinnert aan  en der meest noodlottige momenten uit den strijd.

De eenzame straatweg naar Genappe lag opgebroken en een groep wegwerkers voerde op kruiwagens ladingen keien aan. Op een zandhoop, terzijde van den weg, zaten eenige mannen droomerig de grove steenen tot gruis te kloppen: een eindeloze, afmattende en geestdoodende arbeid. Ze zongen een eentonig lied, dat triest opklonk in de doffe stilte van den middag.

Heel in de verte rolde een persmachine knarsend over het grind en drukte het te zamen tot een breede effenheid. Steeds werden meer steenen in den open weg gestampt, waarover de zware raderen traag heenwettelden. En het scheen mij als werd eene nieuwe heirweg aangelegd, sterker en hechter nog dan die, waarlangs Napoleons leger zich eens had voortgespoed. . . .

Ik was Mont St. Jean genaderd. Aan den ingang van het dorp bevindt zich de oude „Ferme de Mont St. Jean”, welke tijdens den veldslag als ambulance dienst deed. In de kronieken staat vermeld, dat in 1820 de Hollanders het plan hadden opgevat, deze hoeve in eene vesting te herscheppen, ten einde de stad Brussel van eene doelmatige verdediging te voorzien. Napoleons heroieke daden hadden blijkbaar den vreedzamen Hollanders van eertijds den schrik om het hart doen slaan; men wilde